

פרשנות, תחום שיפוט וסמכות החוק

טימותי אנדיקוט*

א. מבוא. ב. טענות לסמכות אינן בהכרח פוגעות באוטונומיה;
1. תחולה ופרשנות; 2. תחום שיפוט; 3. סיכום כללי של נושא
הסמכות. ג. החוק אינו טוען בהכרח לסמכות בלתי־מוגבלת; 1. תחום
השיפוט של המערכת המשפטית; 2. פרשנות – ותחולת הוראות החוק.
ד. חוקים אינם בהכרח פוגעים באוטונומיה.

א. מבוא

האם אנשים יכולים להיות אוטונומיים, אם הם כפופים לסמכות, ובפרט, האם הם יכולים להיות אוטונומיים אם הם כפופים לסמכות החוק?
החל משנות השבעים¹ כתב הפילוסוף יוסף רז סדרת עבודות אשר חוללו מהפכה בפילוסופיה של המשפט. בעבודות אלה טען רז כי סמכות יכולה להכתיב את התנהגותם של אנשים עד כי לא יביאו בחשבון טעמים שהיו גורמים להם להתנהג אחרת. נדמה שבעקבות זאת עלולים להיגרם מתח או קונפליקט בין סמכות לאוטונומיה, שכן אדם אוטונומי מגיב בעצמו לטעמים לפעולה. מבקרים שונים הסיקו שרז מתייחס לאנשים כאילו הם אמורים לציית באופן עיוור למקורות הסמכות, אף שלא כך הוא – ובפרט, כאילו הם לרוב מכבדים את סמכות החוק, אף שלא כך הוא.²

* גרסה קודמת של המאמר פורסמה ב־ AMERICAN PHILOSOPHICAL ASSOCIATION NEWSLETTER 14–19 (2007).

1 JOSEPH RAZ, THE AUTHORITY OF LAW (1979) (hereinafter: RAZ, AUTHORITY OF LAW); JOSEPH RAZ, PRACTICAL REASON AND NORMS (2nd ed. 1990) (hereinafter: RAZ, PRACTICAL REASON); JOSEPH RAZ, THE MORALITY OF FREEDOM (1986) (hereinafter: RAZ, MORALITY OF FREEDOM); Joseph Raz, *Authority, Law, and Morality*, in ETHICS IN THE PUBLIC DOMAIN 194 (1994) (hereinafter: Raz, *Authority, Law and Morality*); Joseph Raz, *Reasoning with Rules*, 54 C.L.P. 1 (2001) (hereinafter: Raz, *Reasoning with Rules*); Joseph Raz, *The Problem of Authority: Revisiting the Service Conception* 90 MINN. L. REV. 1003 (2006) (hereinafter: Raz, *Revisiting the Service Conception*).

2 כך, למשל, רונלד דוורקין (Ronald Dworkin) הסיק כי האופן שבו רז מתאר סמכות מניח מראש: “a degree of deference toward legal authority that almost no one shows in” (להלן: RONALD DWORBIN, JUSTICE IN ROBES 206 (2006); modern democracies

למעשה, למיטב הבנתי, במענה לשאלה הכללית, רז טוען כי סמכות עשויה לשרת אוטונומיה. לא אסכם עמדה זו; בפרק ב' אטען שתשובה זו משכנעת, בין השאר משום שנדרשת הכרעה אוטונומית לקביעת תחום שיפוטה של סמכות, ולקביעת היקף הטעמים שהיא מוציאה ממאזן השיקולים (להלן: תחולת הוצאה).

באשר לשאלה הספציפית של סמכות החוק, רז קובע שהחוק טוען לסמכות בלתי-מוגבלת. בפרק ג' אטען שאף שהחוק אינו מכיר בגבולות סמכותו, אל לו לטעון לסמכות בלתי-מוגבלת. החוק אכן טוען לתחום שיפוט בלתי-מוגדר, ולהוראות החוק יכולה להיות תחולת הוצאה בלתי-מוגדרת. יחדיו, הטענות בפרק ב' ובפרק ג' עונות על השאלה הפרטנית: האם אנשים יכולים להיות אוטונומיים אם הם כפופים לסמכות החוק? התשובה בפרק ד' היא "כן": חוקים פוגעים תכופות באוטונומיה, אך אין דבר בטבעו של החוק שפוגע בה. עם זאת, טבעו המלאכותי והמערכתי של החוק טומן בחובו סיכון ממשי שחוק של מערכת משפטית מסוימת אכן יפגע באוטונומיה.

ב. טענות לסמכות אינן בהכרח פוגעות באוטונומיה

אתה בן שתיים-עשרה. אתה צמא ובמקרה יש קנקן לימונדה. אחותך רוצה להשקות בה את החבצלות שלה. הלימונדה טעימה. אנו יכולים לדמות את החשיבה המעשית (practical reasoning) שלך לפעולת שקילה בכף המאזניים שבה אתה מניח שיקולים בעד שתיית הלימונדה בכף אחת של המאזניים, וטיעונים נגדה בכף המאזניים האחרת, ובודק לאיזה צד נוטה הכף.

מאזני הטעמים

כף ימין (טיעונים נגד שתיית הלימונדה): היא תיטיב עם החבצלות והן יפות. שתיית הלימונדה תרגיז את אחותך, שציפתה להשקות בה את החבצלות. ³	כף שמאל (טיעונים בעד שתיית הלימונדה): היא תרווה את צימאונך. היא טעימה.
--	--

1. כמודל כללי לחשיבה מעשית, הדימוי של האיזון סובל מפגמים משמעותיים: ראשית, האופי הבינרי של המודל הוא פשטני מדי, משום שתכופות קיימות יותר משתי

(DWORKIN, JUSTICE); עשרים שנה לפני כן, כתב דוורקין בתגובה למאמר של רז: "why must law be blind authority rather than authoritative in the more relaxed way other
RONALD DWORKIN, LAW'S EMPIRE 429 (1986); conceptions assume?"
3 למעשה, אני מביא כאן את תמציתם של שיקולים מורכבים שעשויים לספק טעם שלא להרגיז משהו; מן העבר השני, אני מביא כאן את תמציתם של שיקולים פשוטים יותר שעשויים לספק טעם להרוות את צימאונך.

- אפשרויות. נדיר שהחלטות הנוגעות, למשל, לשאלות מה אעשה כשאגדל או מה לעשות אחרי ארוחת הצהריים, מציבות רק שתי אפשרויות בחירה.
2. שנית, החלטות מעשיות מתקבלות תכופות בתנאים של אי־ודאות (בנוגע, למשל, להשלכות עתידיות ולזמינות החלופות) כך שמקבלי ההחלטות אינם יודעים תמיד מה המשקל המצוי בכל כף של המאזניים.
3. שלישית, מטאפורת המשקל והאיזון אינה מייצגת אל נכון את השיקולים הרלוונטיים להחלטות רבות, משום שתכופות לא נמצאת להם אמת מידה. יופיין של החבצלות, למשל, אינו מדיד (אין תשובה מדויקת לשאלה: "כמה יפות החבצלות?"). גם שיקולים מדידים (לדוגמה, שכר ושעות עבודה של שתי משרות מוצעות) אינם תמיד בני השוואה זה לזה.
- אם כך, מודל האיזון אינו מהווה מודל כללי טוב של חשיבה מעשית. עם זאת, דווקא המבנה המלאכותי של מודל זה הוא זה שהופך אותו לשימושי כמודל לתפקידם המלאכותי והמפְשֵׁט של מקורות סמכות בחשיבה מעשית. חשבו על ההשפעה שתהיה להוראה ממקור סמכות במקרה של הפרדיגמה שלנו: הורה.
- נניח שאמך תיכנס אל המטבח ותגיד: "השאר את הלימונדה לאחותך". מהי ההשפעה שתהיה לכך על החשיבה המעשית שלך? שקלו את שתי האפשרויות:
- אמך תננה לך טעמים חדשים, המשמשים כמשקולות חדשות המונחות בכף הימנית של המאזניים. כך, למשל, אם תשתה את הלימונדה, הדבר יפגע ברגשותיה והיא עלולה בתגובה לפגוע בך בדרך כלשהי. לאחר פקודתה של אמך, הכף הימנית נוטה מטה יותר משנתתה קודם לכן.
- או –
- פקודתה של אמך נופלת על הכף הימנית של המאזניים, ומספקת לך סיבה להסיר טעמים/משקולות מהכף השמאלית של המאזניים (כלומר, סיבה לא להביא בחשבון את המשקל הבלתי־מעורער שהיה להם לו היית מניח אותם על כפות המאזניים). המאזניים נוטות כעת לצד ימין.
- אם תתייחס לפקודתה של האם בדרך השנייה, יהיה זה באופן שרז מכנה "טעם מוגן" (protected reason),⁴ טעם המורכב משני סוגי טעמים: טעם מסדר ראשון שלא לשתות את הלימונדה, וטעם מוציא (exclusionary reason), היינו טעם שלא לפעול על סמך טעמים מסוימים מסדר ראשון. להשקפתו של רו, סמכות יכולה להעניק לנתינה טעמים מוגנים לפעולה, פרט להזדמנות להוסיף טעמים נוספים לכף המאזניים.
- נאמר שזהו הטיעון שלך: "מצד אחד, יהיה נחמד לשתות את הלימונדה, אבל מן הצד האחר, רגשותיה של אימא חשובים לי. מכיוון שטעמה של הלימונדה אינו שיקול כבד יותר מהשיקול בדבר רגשותיה של אמי בשילוב עם שיקולים אחרים נגד שתיית הלימונדה, אעשה את מה שאמרה לי לעשות". בכך לא תציית לאמך – אלא תרצה אותה. אם תסביר לה

4 ראו לדוגמה Raz, Reasoning with Rules, לעיל ה"ש 1, בעמ' 14.

את טיעוניך, הריצוי יתבטל, ואתה, לכל היותר, תעורר פרובוקציה. כמובן, אמך עשויה לומר: "תעשה לי טובה ואל תשתה את הלימונדה", או "התחשב ברגשותיי". אך לא זה מה שהיא אומרת, כשהיא אומרת בפשטות "השאר את הלימונדה לאחותך". כשהיא אומרת זאת, היא דורשת שתציית לה. היא מציגה בפניך דרך פעולה לחשיבה המעשית שלך, האמורה להוביל למסקנה אחת, בלי להתחשב במשקלם של הטעמים שהיו עשויים להימצא על כף שמאל של המאזניים. עולה מדבריה שעליך להסיר את הטעמים מכף שמאל של המאזניים. זאת, משום שאינך יכול לפעול בהתאם למשקל הכף השמאלית, אם אתה מקבל את סמכותה לצוות עליך שלא לשתות את הלימונדה.

האם סמכות, במובן זה, עולה בקנה אחד עם אוטונומיה? ניתן לומר שיחסי הורה-ילד כפי שמודגמים בפרדיגמה זו מראים שסמכות ואוטונומיה אינן עולות בקנה אחד. הבן אינו אוטונומי לגמרי בגלל שני היבטים של סמכות הכרוכים זה בזה, שאכנה "תחום השיפוט" של האם, ו"תחולת" הוראתה.

תחום השיפוט נוגע ליכולתה של האם להוציא ממאוזן השיקולים טעמים שהיו יכולים להיות רלוונטיים, ובכך, יכולתה היא שלילת אוטונומיה בעליל.

תחולה נוגעת להוראה מסוימת, שגורעת באופן ספציפי מהאוטונומיה באמצעות הוצאת שיקולים רלוונטיים ממאוזן השיקולים.

תחום השיפוט של סמכות קובע לא רק מי כפוף לה ועל אילו פעולות היא יכולה לצוות – כי אם גם את הטעמים שהיא יכולה להוציא ממאוזן השיקולים. אם לסמכות יש תחום שיפוט בלתי-מוגבל, ואם תחולת הוראותיה היא בלתי-מוגבלת, או אז לאנשים הנתונים למרותה אין כל אוטונומיה (פרט לזאת שהסמכות בוחרת להשאיר בידיהם). אם הוראה מוציאה את כל הטעמים ממאוזן השיקולים, היא שוללת את האוטונומיה של הנתין בנוגע לתחום שבו ההוראה חלה.

למעשה, תחום השיפוט של הסמכות ותחולת הוראותיה לא חייבים להיות אוניברסליים בדרך שתוארה לעיל. אני סבור כי סמכות פוגעת בהכרח באוטונומיה רק אם אנו מגזימים בכלליות של תחום השיפוט שלה או של תחולת הוראותיה.

1. תחולה ופרשנות

נניח שאמך אומרת לך להישאר בבית כשהיא הולכת למכולת. ברגע שהיא נעלמת במורד הרחוב, הבית עולה בלהבות. אם ההוראה שלה גוברת על שיקולים אחרים, האם משמעות הדבר שעליך להישאר בבית, כדי להכיר בסמכותה של אמך? לא בהכרח, לפי רז: "It should be remembered that exclusionary reasons may vary in scope; they may exclude all or only some of the reasons which apply to certain practical problems"⁵.

כיצד ניתן לדעת אילו טעמים ההוראה של האם מוציאה ממאוזן השיקולים? מכיוון שהאם היא מקור הסמכות, נראה שהיא זו שמחליטה אילו טעמים יש להוציא ממאוזן

5 RAZ, PRACTICAL REASON, לעיל ה"ש 1, בעמ' 40.

פרשנות, תחום שיפוט וסמכות החוק

השיקולים. היא הייתה יכולה לומר: "אל תלך לשחק עם סטיב" או "אל תצא החוצה רק בגלל שאחותך אמרה לך לצאת", ואז היא הייתה מבארת מהם הטעמים שהיא מוציאה ממאזן השיקולים. אך היא פשוט אמרה לך, "הישאר בבית".

מדוע שלא ננסח זאת כך: כשאמך אמרה לך להישאר בבית, היא התיימרה להציב בפניך את המסקנה הסופית של החשיבה המעשית שלך; לפיכך, הוראתה מוציאה ממאזן השיקולים כל טעם שיש להוציאו כדי שהמסקנה האמורה תהיה בלתי נמנעת. לפיכך, החשיבה המעשית שלך מתעלמת מכל הטעמים בעד עזיבת הבית, משום שאינך יכול לפעול על סמך טעמים אלה אם עליך להגיע למסקנה שלא לעזוב את הבית. אמך התיימרה לתת לך טעם מוחלט ובלתי-מותנה להישארות בבית.

סיטואציית הבית מדגימה מדוע תפיסה זו של מושג הסמכות היא תפיסה אבסורדית. אבסורדי להתייחס להוראה של בעל סמכות באופן שיפגע בבעל הסמכות עצמו. אם נאמץ תפיסה זו, אזי במקום להתייחס להוראה כדרך להשגת המטרה שלשמה יש לבעל הסמכות סמכות – נהפוך את ההוראה של בעל הסמכות להרת אסון. התייחסות לסמכות בדרך זו משמעה מתן פרשנות מוטעית להוראותיה של אמך – פרשנות הדוחה למעשה את סמכותה כלפיך.

כאשר הבית עולה באש, איך עליך לפרש את הוראתה של אמך? השאלה הפרשנית אינה מה אמרה או מה הייתה כוונתה (סביר להניח שלא ניתן לייחס לה כוונה בפועל בנוגע לסוגיה שעמה אתה מתמודד – הבית העולה באש). השאלה הפרשנית היא כיצד להתייחס לעובדה שאמך הורתה לך להישאר בבית. עליך להבין את ההשלכות של הוראה זו. מובן שבעצם מתן ההוראה אמך הפעילה את סמכותה כלפיך. משכך, פרשנות ההוראה נדרשת כעת כדי לענות על שאלות ספציפיות יותר (כולל השאלה אילו טעמים הוצאו ממאזן השיקולים). על התשובות לשאלות לא לסתור את המטרות שלשמן הופעלה סמכות האם כלפי בנה.⁶

אם אתה יכול להניח שמטרתה של האם הייתה להפעיל סמכות מטעמים שמצדיקים הפעלת סמכות, תפרש באופן מוטעה את ההוראה שנתנה לך אם תתייחס להוראתה כמוציאה ממאזן השיקולים את העובדה שתיספה בשרפה אם תציית להוראתה ותישאר בבית. אם כך, טעם זה ליציאה מהבית אינו מבוטל; עליך להניח אותו על כף המאזניים המצדדת בבריחה מהבית, ודי יהיה במשקלו כדי שהכף תיטה לצד זה.

גישה פרשנית זו תומכת בסמכותה של אמך. אמך אינה יכולה לספק את השירות שמקורות סמכות אמורים לספק אם אינה יכולה להוציא מכפות המאזניים טעמים לפעולה; היא אינה יכולה לבצע את תפקידה ביעילות אם אינה יכולה לתת הוראה כוללת המביאה בחשבון את הסיכוי והסיכון שתתייחס להנחיותיה כמוציאות את כל טעמים האחרים ממאזן השיקולים. גישה זו עשויה ליצור מקרי גבול בעייתיים בסיטואציות שונות: עליך להכפיף

6 אני סבור כי הדבר נובע מאמתה כללית שלפיה אין לראות באדם המתקשר אתך כמי שמסכל את מטרת ההתקשרות עצמה.

את שיקול דעתך לשיקול דעתה בנוגע לטעמים העשויים להצדיק יציאה מהבית, אם אתה רואה בה מקור סמכות; אך אין משמעות הדבר שהוראתה דורשת ממך להישאר בבית כשביכולתך לראות – על אף העובדה שאתה אינך מקור סמכות – שהוצאה ממאזן השיקולים של טעם הנובע ממצב חירום תהיה מנוגדת למטרות הסמכות. אם אתה מתייחס להוראותיה כאל הנחיות מוחלטות ובלתי־מותנות לחשיבה המעשית שלך – ולא כאל הנחיות מוציאות (שתפקידן להוציא טעמים מסוימים לפעולה ממאזן השיקולים) – אזי בכל פעם שבה תרצה אמך להורות לך באופן אחראי מה לעשות, יהיה עליה למנות את חובותיך ביחס לכל הנסיבות הרלוונטיות שלא תוכל בהכרח לפרט ואף לא לצפות מראש.⁷

2. תחום שיפוט

כעת נניח שאמך הוציאה במכוון את הטעם בדבר מצב החירום ממאזן השיקולים. נניח שהיא אמרה: "הישאר בבית גם אם תישרף למוות".⁸ כאן היא פעלה מחוץ לתחום השיפוט שלה. היא טענה לסמכות שמאפשרת לה להוציא ממאזן השיקולים טעם שאין לה סמכות להוציאו.

איזה טעם אמך מוסמכת להוציא ממאזן השיקולים? התשובה תלויה בתחום השיפוט של הסמכות. "תזת ההצדקה הנורמלית" (Normal Justification Thesis) של רז מציעה קריטריון לתחום השיפוט, שלפיו הוראה נמצאת בתחום השיפוט של הסמכות אם הנתין יפעל בצורה טובה יותר על סמך טעמים שעליו לפעול על פיהם ממילא – וישתמש בהוראה של מקור הסמכות כמדריך פעולה.⁹ נוסחה זו מאפשרת לסמכות לטעות: כפיפות מוצדקת לסמכות אינה דורשת שהנתין יסכים לכך או יבין שהסמכות השתמשה בכוחה כיאות. אך אם הנתין – המודע ליתרונותיו של הליך קבלת ההחלטות של מקור הסמכות, ומכבד את סמכותו בשל כך – יכול לראות שההוראה שקיבל אינה אלא ניצול לרעה של כוח, או אז אותה הוראה אינה בתחום השיפוט של אותה סמכות.

תחום השיפוט של אם על ילדיה הוא לרוב רחב מאוד. בסמכותה החוקית להתוות טווח רחב של התנהלויות, והוראותיה יכולות להוציא ממאזן השיקולים טווח רחב של טעמים שהיו יכולים, במקרים אחרים, להיות רלוונטיים להחלטותיהם של ילדיה. תחומי שיפוט רחבים במיוחד אכן מפחיתים את האוטונומיה של הנתין. אתה עשוי לפעול בצורה טובה יותר על סמך טעמים רלוונטיים – אם אתה עושה כדבריה של אמך, גם כשנראה שהיא

7 ניתן לומר שתחולתה של הוראה מסוימת אינה בלתי־מוגבלת וזאת בשל תרחיש חלופי: אילו אמך הייתה אתך, היא הייתה אומרת שזה בסדר לרוץ החוצה. זה נכון, אך אין לטעון טיעון זה במונחים של תרחיש חלופי: התרחיש החלופי נכון בזכות השילוב של: 1. אותו טעם שבגינו פרשנות טובה להוראתה הממשית מובילה למסקנה ששיקול הנובע משעת חירום אינו מוצא ממאזן השיקולים ו-2. העובדה שאמך היא (לפחות במידת מה) אשה הגיונית.

8 בעיקרו של דבר, אין די בכך שאמרה זאת; יש צורך למצוא סיבה לכך שהתכוונה לדבריה.

9 Raz, *Revisiting the Service Conception*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1014.

אומרת לך לעשות את הדבר הלא נכון. ובכל זאת, ניתן להעלות על הדעת נסיבות שבהן בן שתיים-עשרה מבין שציות להוראה מסוימת אינו יכול להיות מוצדק באמצעות "תזת ההצדקה הנורמלית" או בכל דרך אחרת.

עם זאת, הכללות בדבר תחומי שיפוטן של סמכויות עשויות להיות לא מדויקות. איננו יכולים לומר, אפילו כהכללה, כי סמכות אינה יכולה להוציא ממאזן השיקולים טעמים הקשורים למצבי חירום. אם הוצאת טעמים מסוימים הקשורים למצבי חירום ממאזן השיקולים יגרמו לנתיניה של הסמכות לפעול בצורה טובה יותר על סמך הטעמים (האחרים) שחלים עליהם ממילא, אז לסמכות יש סיבה טובה להוציא ממאזן השיקולים את הטעמים הקשורים למצבי חירום.¹⁰

על אף כל זאת, אני סבור כי ניתן לומר ככלל שלסמכות ניתן תחום השיפוט הרחב ביותר שיכול להיות מוצדק באמצעות תזת ההצדקה הנורמלית. אם תזת ההצדקה הנורמלית מצדיקה רק את סמכותה של אמך כלפיך בכל הנוגע לעבודות הבית, הרי שזה יהיה טווח תחום השיפוט של סמכותה. אולם, אם הכרה בתחום שיפוט רחב יותר של סמכות האם תוביל לכך שתפעל בצורה טובה יותר על סמך הטעמים שחלים עליך ממילא, יהיה זה נכון להכיר בתחום שיפוט רחב כאמור.

קיים כמובן קשר בין הפרשנות של הוראה מסוימת לבין תחום שיפוט של סמכות. גבול תחום השיפוט הוא הבסיס לפרשנותה של הוראה שאינה ספציפית. לאמך אין סמכות לומר לך להישאר בתוך בית בוער; כך שהפירוש הטוב ביותר להנחייתה זו יהיה שההנחיה אינה מתאימה למקרה זה. העיקרון שלפיו סמכויות אמורות לפעול בתוך תחומי השיפוט שלהן הוא ביטוי של טכניקה משפטית סטנדרטית **משום** שמדובר בדרך משכנעת, בדרך כלל, של פרשנות של סמכויות.

3. סיכום כללי של נושא הסמכות

"There is a sense in which if one accepts the legitimacy of an authority one is committed to following it blindly. One can be very watchful that it shall not overstep its authority and be sensitive to the presence of non-excluded considerations. But barring these possibilities, one is to follow the authority regardless of one's views of the merits of the case (that is, blindly)."¹¹

10 בקטע שלעיל הנחת היסוד שלי הייתה כי אין לאם כל סיבה לדרוש מילד בן שתיים-עשרה שלא לפעול לפי הטעם שהבית עולה באש. גיבורים בסרטי מלחמה כפופים בדרך כלל להוראות שמתיימרות להוציא מקרי חירום ממאזן השיקולים. מאפיין ייחודי לסרטי מלחמה הוא הצגתה של התעלמות נתינים מהוראות שעושות זאת – כנכונה וראויה; אך אין זה מאפיין כללי של חשיבה מעשית.

11 RAZ, AUTHORITY OF LAW, לעיל ה"ש 1, בעמ' 24.

“The mediating role of authority cannot be carried out if its subjects do not guide their actions by its instructions instead of by the reasons on which they are supposed to depend. No blind obedience to authority is here implied. Acceptance of authority has to be justified, and this normally means meeting the conditions set in the justification thesis”.¹²

איזו משתי האמירות נכונה? שתייהן, במידת מה. הלימונדה ערבה לחכך, ואם הוראתה של אמך מוציאה טעם זה ממאזן השיקולים שלך, אתה פועל כעיוור לאותו שיקול. אך אין הדבר אומר שאתה עיוור להיגיון. אתה עשוי להשתמש בשירותיה של הסמכות דווקא כדי לנהוג בהיגיון. כך, כפיפות לסמכות, אליבא דרוז, אינה שקולה בהכרח לאיבוד האוטונומיה שלך. הכפופים לסמכות צריכים (ואף חייבים, אם הם שואפים להצדיק את הפעולה בהתאם להוראה של בעל הסמכות) לאמוד את הנתונים הבאים:

1. אם מקור ההוראה הוא בעל סמכות לגיטימית, אם לאו;
  2. את תחום השיפוט של הסמכות (והאם ההוראה היא בתחום שיפוט זה);
  3. את טווח הטעמים שההוראה מוציאה ממאזן השיקולים;
  4. את הטעמים המתוספים למאזן השיקולים, בהנחה שאינם מוצאים על ידי ההוראה (ואת הדרך לפתור סתירות אפשריות בינם לבין ההוראה עצמה);
  5. אם הסיבה להוצאת טעמים ממאזן השיקולים נסוגה מפני טעמים אחרים מסדר שני. משכך, כדי להצדיק ציות לסמכות, יש להפעיל חשיבה הכוללת הערכה נורמטיבית מורכבת. גם אם תסיק שמקור הסמכות מוציא ממאזן השיקולים טעם כלשהו, אתה יכול להמשיך לחשוב על אותו טעם. ההוראה של אמך איננה סיבה שלא לחשוב כמה הלימונדה ערבה לחכך; היא סיבה שלא לפעול על סמך הטעם הזה.¹³
- מרכיבים אלה בתאוריה של רוז הם אינם אלא הרקע להבנת היחסים בין סמכות לאוטונומיה. הם מסייעים לנו להבין כיצד ציות לסמכות יכול לעלות בקנה אחד עם האוטונומיה של הפרט. אך לצורך הבנה מלאה של תאימות זו אנו נדרשים ליותר מכך: אנו נדרשים לתוכנה ש"אוטונומיה היא בעלת ערך רק אם נעשה בה שימוש לשם השגת מטרות ראויות".¹⁴ עוד אנו נדרשים למרכיב הקריטי של תפיסת השירות של הסמכות, שלפיו אדם יכול להשתמש בשירות שמספקת הסמכות לשם השגת מטרות ראויות.¹⁵ ציות לסמכות עשוי לבטל את האוטונומיה של הפרט; הוא יכול גם להיות מימוש של האוטונומיה של הפרט.

12 Raz, *Authority, Law and Morality*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 199.

13 רוז מציינ זאת ב"MORALITY OF FREEDOM", לעיל ה"ש 1, בעמ' 42 ובמקומות אחרים.

14 שם, בעמ' 381.

15 במקרה, רכיב זה דורש מה שרוז מכנה "תנאי העצמאות" (The Independence Condition), הקשור למרכיב זה: זהו התנאי שיש למלא כדי לעמוד בתזת ההצדקה הנורמלית: "it is better to conform to reason than to decide for oneself, unaided by authority" Raz, *Revisiting the Service Conception*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1014.

פרשנות, תחום שיפוט וסמכות החוק

ילדים (אפילו בני שתיים-עשרה) אינם אוטונומיים לגמרי. זו תהיה טעות לחשוב שאנשים הופכים לפתע אוטונומיים לגמרי כשהם הופכים לבגירים, או אי פעם. אך בני שתיים-עשרה הם לרוב נטולי היבטים אוטונומיים שיש לבני שלושים. היעדר יחסי זה של אוטונומיה אינו נובע מהעובדה הפשוטה שהם כפופים לסמכות. לחלופין, היעדר יחסי זה של אוטונומיה משקף את טווח תחום השיפוט של סמכות ההורים עליהם, ומשתקף בה. ילדים ואף מבוגרים אינם נעדרי אוטונומיה רק משום שהם כפופים לסמכות. כל עוד הסמכות מספקת את השירות שמתאר רו, כבוד לסמכות עשוי להיות ביטוי של אוטונומיה. הדבר מתרחש אם הנתין מפעיל שיקול דעת באשר לתחום השיפוט של הסמכות, באשר לתחולת ההוראה ובאשר להשפעתם של הטעמים שאינם מוצאים ממאזן השיקולים. אך האם החוק טוען לסמכות שאינה עולה בקנה אחד עם אוטונומיה?

ג. החוק אינו טוען בהכרח לסמכות בלתי-מוגבלת

החוק אינו אמך, ודאגתו לאוטונומיה שלך פחותה בהרבה מזו של אמך. החוק הוא לא-אישי, והוא כללי, שיטתי ואלים. האם החוק בהכרח פוגע באוטונומיה? למה טוען החוק כשהוא טוען לסמכות? נדמה שהוא אינו טוען רק לכוח מוציא (כוח להוציא טעמים ממאזן השיקולים), כי אם לעליונות המתנשאת מעל חיינו באופן שאינו עולה בקנה אחד עם האוטונומיה שלנו.

"Every legal system claims authority", אומר רו.¹⁶ זוהי הצהרה הנעזרת בדימוי על דרך ההשאלה. אני סבור שטעות (שנעשתה לא אחת בידי כותבים חשובים)¹⁷ לחשוב שדימוי זה כולל האנשה של החוק. הדימוי הוא מטונימיה¹⁸ (משום שרשויות החוק, ולא החוק עצמו, הן אלו שטוענות לסמכות) הכולל גם רמיזה (implicature) (רשויות החוק לרוב אינן טוענות לסמכות באופן מפורש; בבסיס התנהלותן עומדת ההנחה שיש להן סמכות). מהיכן מגיעה רמיזה זו? לא רק מעצם העובדה שהחוק שולט בחברה, או משום שהוא דורש אופן התנהגות כזה או אחר. כל מי שמסוגל לאיים עליכם, מסוגל לצוות עליכם לעשות דבר כזה או אחר, ומסוגל לאיים בתגובה כזאת או אחרת כלפי מי שאינו מציית לתכתיביו. הארט (Hart) הצביע על חשיבות ההבחנה (באופן שבנתהאם (Bentham), לדעת הארט, לא יכול היה לעשות) בין ציווי על התנהגות מסוימת באמצעות איום בכאב לבין ציווי באמצעות

16 Raz, Authority of Law, לעיל ה"ש 1, בעמ' 117.

17 Dworkin, Justice, לעיל ה"ש 2; ראו גם John Gardner, Law's Aim in Law's Empire, in Exploring Law's Empire: The Jurisprudence of Ronald Dworkin (2006). ג'ון גרדנר מציע דרך להבנת תפיסתו של רו לגבי מה שהחוק טוען לו, שהיא דומה למה שאני מציע בהמשך.

18 החלפת מילה אחת במילה אחרת הקרובה אליה בהקשרה.

קביעת חוקים שכופים חובות (obligations).¹⁹ גם האוחז בנשק וגם המחוקק מתכוונים ליצור הכוונת התנהגות באמצעות מתן טעמים להתנהג בדרך מסוימת; אלא שהמחוקק מתיימר לעשות זאת בדרך של יצירת חובות. במונחי תורתו של רז, האוחז בנשק מתכוון לתת לכם טעם כבד משקל שיש להניחו על כף המאזניים; המחוקק, לעומתו, מתכוון לתת לכם טעמים מוגנים.

כל שיטות המשפט מתיימרות לא רק לחייב התנהגויות או לאסור אותן, אלא גם לנהל ולהסדיר את חיי הקהילה – לכפות סדר נורמטיבי. הן מתארות צורות התנהגות מסוימות שהן אוסרות, **כעברות**; את הדרישות הן מתארות **כחובות**; את הכספים שהן גובות הן מתארות **כמסים**; ואת תגובותיהן להתנהלות אסורה **כעונשים** או **כסעדים**. תיאורים נורמטיביים אלה מדויקים אך ורק אם האיסורים, הדרישות, כספי הגבייה והתגובות להתנהלות מוגדרים **כעברות**, חובות, מסים ועונשים וסעדים בידי סמכות לגיטימית שפועלת בתוך תחום השיפוט שלה. כך שבעיני התובנה שהחוק טוען לסמכות היא חשובה; אין זו אמתה מובנת מאליה, כי אם פרשנות של שיטה כמעט אוניברסלית למשטור חברות מורכבות.

לפי רז, טענת החוק לסמכות כוללת תשובה לשאלות תחום השיפוט והתחולה: החוק טוען לתחום שיפוט בלתי-מוגבל,²⁰ והוראותיו מוציאות ממאזן השיקולים את כל הטעמים שהחוק אינו מכיר בהם.²¹ אני אטען כי שתי הנחות אלו יוצרות הכללה רחבה מדי. החוק **דומה** לאמך מבחינה זו: הוא טוען לתחום שיפוט בלתי-מוגדר, ולהוראות החוק יש תכופות כוח הוצאה בלתי-מוגדר.

1. תחום השיפוט של המערכת המשפטית

דיון בתחום השיפוט של המערכת המשפטית עשוי להישמע מגוחך, מכיוון שמנקודת מבט משפטית "תחום שיפוט" הוא דבר שנקבע בידי החוק עצמו. משכך נדמה, כפי שטוען רז, כי החוק טוען לסמכות בלתי-מוגבלת. נכון שמערכות משפטיות לרוב אינן תוחמות את גבול

19 אך הארט דחה את הרעיון שהחוק טוען לסמכות במובן של רז, וראה את החוקים ככללים שקיבלו את תוקפם – באופן בלתי-ברור – מכוח המוסכמות החברתיות והגישות המקובלות בקהילה. ראו למשל H.L.A HART, ESSAYS ON BENTHAM 160–158 (1982).

20 כל מערכת משפטית טוענת ל"סמכות להסדיר כל סוג של התנהגות". ראו RAZ, AUTHORITY OF LAW, OF LEIL "ש" 1, בעמ' 116; RAZ, PRACTICAL REASON, לעיל ה"ש 1, בעמ' 150–151; והחוק "טוען לסמכות בלתי-מוגבלת [...] הוא טוען כי קיימת חובה לציות לו, יהא תוכנו אשר יהא". ראו RAZ, MORALITY OF FREEDOM, לעיל ה"ש 1, בעמ' 77.

21 RAZ, AUTHORITY OF LAW, לעיל ה"ש 1, בעמ' 33: "מה שכללי החוק מוציאים מן הכלל אינן כל שאר הסיבות האחרות, אלא, לכל היותר, את כל שאר הסיבות שאינן מוכרות חוקית בעצמן".

השיפוט שלהן. אך מערכת משפטית אינה צריכה לטעון שקיימים או שלא קיימים גבולות לסמכותה.²²

סבורני כי תחום השיפוט שלו טוען החוק הוא בלתי־מוגדר, משום שהחוק קובע במרומז בלבד את תחום השיפוט הנדרש להגשמת מטרותיו, ומשום שהוא אינו מספק הצהרה כוללת על מטרותיו. טענת החוק לתחום שיפוט היא כמובן אוניברסלית וזאת במסגרת הנורמות המחייבות שנוצרו בידי מקורות הסמכות של מערכת המשפט, שפועלות בתוך תחומי השיפוט החוקיים שלהן. למותר לציין כי חקיקת חוקים בכל מערכת משפטית מרמזת על טענה לתחום שיפוט נרחב מזה הנדרש לחקיקת חוקים אלו בלבד. אך רשויות משפטיות אינן טוענות בדרך כלל שיש להן סמכות בלתי־מוגבלת, או פועלות באופן שמצביע על טענה כזאת.

מדוע סבור רז שהחוק טוען לסמכות בלתי־מוגבלת? בצדק הוא מציין כי:

“[legal systems] do not acknowledge any limitation of the spheres of behaviour which they claim authority to regulate. If legal systems are established for a definite purpose it is a purpose which does not entail a limitation over their claimed scope of competence”.²³

אך אמתות אלו אין משמען כי מערכות משפטיות טוענות כי אין כל מגבלה לתחום ההתנהגות שהן מבקשות לנהל או להסדיר. המטרות שלשמן נוסדו מערכות משפטיות אינן מצריכות את הגבלת תחולת סמכותן או את אי־הגבלתה.

רז אומר כי: “[T]he law provides ways of changing the law and of adopting any law whatsoever, and it always claims authority for itself”²⁴ גם בהינתן שכל מערכת משפטית מספקת דרכים לשינוי החוק ותמיד טוענת לסמכות, אין הדבר מצריך טענה מצדה לסמכות בלתי־מוגבלת.

נשווה לאימהות. הן לרוב טוענות לסמכות על ילדיהן. האם הן טוענות לתחום שיפוט בלתי־מוגבל? הן טוענות לתחום סמכות נרחב הרבה יותר על ניהול חיי ילדיהן – מעבר לטענתה של כל מערכת משפטית. בניגוד לשלטון החוק, שלטון האם בעיקרו אינו כרוך בקיומם של כללים הקובעים כיצד ניתן לאמץ נורמות התנהגות חדשות. אך לאימהות יש בהחלט שיטה ליצירת נורמות חדשות, והן אינן בהכרח מכחישות או מודות שנורמות אלה נכללות בתחום השיפוט של מקורות סמכות אחרים (כולל רשויות החוק). אימהות אינן מכירות בהכרח באיזושהי מגבלה על תחום ההתנהגות שבנוגע אליו הן טוענות לסמכות. סמכותה של אם היא לטובת ילדה – ולמטרות טובות אחרות, כגון טובת היחסים ביניהם,

22 הגבולות שמערכות משפט הגונות משיתות על סמכות מוסדותיהן (כולל הרשויות המבצעות, השופטת והמחוקקת) אינם מגבילים את הסמכות שלה טוען החוק, משום שהם עצמם נקבעו בידי החוק (כפי שטוען רז ב־MORALITY OF FREEDOM, לעיל ה"ש 1, בעמ' 76).

23 RAZ, PRACTICAL REASON, לעיל ה"ש 1, בעמ' 150–151.

24 RAZ, MORALITY OF FREEDOM, לעיל ה"ש 1, בעמ' 77.

טובת שאר המשפחה, וללא כל ספק, להגנתם של אחרים. אף לא אחד מהערכים שעליהם מתבססת סמכותה, יצדיק את טענתה לתחום שיפוט בלתי-מוגבל. היא עלולה כמובן לטעון טענות בלתי-מוצדקות, אך במטרה להמשיך בתפקידה בחייך כאם – עליה רק לטעון לסמכות הנדרשת למטרתיה כאם.

אין כל צורך שהתנהגותה של אם תרמוז לטענה בדבר סמכות בלתי-מוגבלת, וכך גם לגבי מערכות משפטיות. הן אינן מכירות (או לפחות אינן בהכרח מכירות) בכל מגבלה על תחום השיפוט שלהן, אך אין משמעות הדבר כי הן טוענות שאין כל מגבלה לתחום השיפוט שלהן. המשפט באנגליה אינו בהכרח מנהל או מסדיר מחשבות, נימוסי שולחן או חוקים של משחקי לוח. הוא לא התנער מהסמכות לעשות זאת, אך הוא גם לא טען לסמכותו לעשות זאת.²⁵

השקפה זו עולה בקנה אחד עם הבנתו של רז כי: "The law presents itself as a body of authoritative standards and requires all those to whom they apply to acknowledge their authority".²⁶ היא עולה בקנה אחד עם השקפתו שברוב המקרים, לרשויות פוליטיות יש הרבה פחות סמכות מזו שהם טוענים לה. מערכת משפטית מציגה את כל הנורמות המחייבות שלה כטעמים מוגנים, אך היא אינה טוענת לסמכות להכתיב כל הוראה, או, כפי שאטען, להוציא ממאזן השיקולים כל טעם שאינה מכירה בו.

2. פרשנות – ותחולת הוראות החוק

כללים משפטיים אינם מוציאים ממאזן השיקולים את כל הטעמים. כטענתו של רז, הם מצהירים תכופות מהם הטעמים שהם מוציאים או שאינם מוציאים ממאזן השיקולים. אך איני סבור שהם מוציאים ממאזן השיקולים את כל הטעמים שלא נאמר לגביהם במפורש שאינם מוציאים ממאזן השיקולים.

נניח שהחוק כופה עוצר ודורש ממך להישאר בכיתך בלילה. במהלך הלילה ביתך עולה בלהבות. אתה רץ החוצה ועומד למשפט על עברת הפרת העוצר. החוק שיצר את העברה אינו אומר דבר וחצי דבר על כל הגנה, והערכאות שמיישמות את החוק מעולם לא התמודדו עם מקרה כזה בעבר. נניח שאין כלל מקור משפטי לכלל הגנה. ניתן לטעון שעברת עברה, אך בית משפט טוב ישנה את הדין, ייצור הגנה חדשה (בהכירו בסוג זה של מצב חירום כטעם לפעולה שאין להוציאו ממאזן השיקולים) ויישם את הדין החדש באופן רטרוספקטיבי למקרה שלך.

25 שאלה מקבילה עולה מתוך הוויכוח על טבעה של הסוברניות המיוחסת במשפט האנגלי לפעולותיו של הפרלמנט בווסטמינסטר: האם הכלל המשפטי מעניק לפרלמנט תחום שיפוט בלתי-מוגבל? מלומדים רבים טענו כי הפרלמנט יכול לחוקק כל חוק. אך אין כל סימוכין במשפט האנגלי לפרשנות זו של הכלל בדבר עליונות הפרלמנט. יש סימוכין לכלל המשפטי שלפיו הפרלמנט יכול לחוקק חוקים, והמשפט האנגלי אכן אינו מקצה כוח משפטי לאף מוסד לגבור על חוק שנחקק על ידי הפרלמנט, אך לא נובע מכך שהפרלמנט יכול לחוקק כל חוק.

26 RAZ, AUTHORITY OF LAW, לעיל ה"ש 1, בעמ' 33.

המסקנה שביצעת פשע עשויה להיות כרוכה בפרשנות שגויה של החוק.²⁷ ייתכן שעל בית המשפט לשנות את הדין בהעניקו פרשנות טובה ותקדימית לחוק העוצר. השאלה הפרשנית היא כיצד להתייחס לעובדה שהשלטונות, מקורות הסמכות, הורו לך להישאר בביתך. על בית המשפט לפענח את השפעתה של ההוראה של בעל הסמכות. השאלה הנוגעת להשפעתה של ההוראה צריכה לקבל מענה בדרך שלא תתנגש עם המטרות שלשמן מפעיל המוסד שקבע את העוצר את סמכותו כלפיך. החוק מעניק לבית המשפט כוח להחליט מהן מטרות אלו; אין כל סיבה כללית לחשוב כי כאשר החוק אוסר ללא סייג צורת התנהלות מסוימת, מטרות החוק מוציאות ממאזן השיקולים את כל הטעמים שלא הוכרו על ידי החוק ככאלה שאינם מוצאים ממאזן השיקולים. הערה שנאמרה בידי רז לאחרונה מרמזת על כך שזוהי השקפתו: "authoritative directives preempt... conflicting reasons, not all conflicting reasons, but those that the lawmaker was meant to consider before issuing the directive".²⁸ ממש כשם שמגבלה על תחום הסמכות של אמך מהווה בסיס לפרשנות של הוראה בלתי-מוגדרת שנקבעה על ידה, כך תחום השיפוט של המחוקק הוא מדריך באשר לטעמים שהוראה משפטית מוציאה ממאזן השיקולים. הוראות משפטיות לרוב אינן מתיימרות להוציא ממאזן השיקולים את כל הטעמים שלא הוכרו על ידי החוק ככאלה שאינם מוצאים ממאזן השיקולים, בוודאי לא יותר משהנחיותיה של אמך להישאר בבית מוציאות ממאזן השיקולים את כל הטעמים שבהם לא הכירה במפורש ומראש. מה שהחוק עושה בהכרח הוא להעניק לרשויות המשפט את הכוח לקבוע את תחום השיפוט של רשויות משפטיות ואת תחולת הנורמות המשפטיות עצמן.

ד. חוקים אינם בהכרח פוגעים באוטונומיה

על מנת למלא את התפקידים ההופכים את החוק לחוק, הוא אינו נדרש לנהל או להסדיר מחשבות, נימוסי שולחן או חוקים של משחקי לוח. לפיכך הוא אינו צריך לטעון לסמכות לעשות זאת. רשויות החוק הן רשויות – כלומר מקורות סמכות – פוליטיות, ואל להן לטעון ליותר מסמכות פוליטית.

בפרק ב' של המאמר טענתי כי היבט אחד שבו סמכות ואוטונומיה עולות בקנה אחד הוא זה שלפיו האחריות להחלטה בדבר היקפו של תחום השיפוט של הסמכות ובדבר היקפה של הוראה מסוימת, נמצא במידת מה בידי של הכפוף לסמכות. כפי שאמר זאת רז לאחרונה:

27 איננו יכולים לומר שאכן כך יהיה. הדבר תלוי בפרטי ההלכה והמעשה המשפטיים במערכת המשפט שלך.

28 Raz, *Revisiting the Service Conception*, לעיל ה"ש 1, בעמ' 1022.

“in following authority... , one’s ultimate self-reliance is preserved, for it is one’s own judgment which directs one to recognize the authority of another”.²⁹

ייתכן שהנתיין יצטרך להפעיל את שיקול דעתו באשר לבעיות תחום השיפוט והתחולה שהעליתי כאן. אבל מה יקרה אז? שתי הסוגיות עשויות להיות שנויות במחלוקת, והכוח לקבוע מהי התשובה הראויה עשוי להיות משמעותי ביותר. על הרשויות, מקורות הסמכות, להיות בעלות יכולת להגיב להחלטות גחמניות, מרדניות או שגויות של הכפופים לסמכות. בדומה לאמך, החוק חייב לשלוט על היקף תחום השיפוט ועל היקף תחולת הוראותיו כדי למלא את תפקידו. אך בניגוד לאמך, עליו להסדיר את הדרכים שבהן הוא מפעיל שליטה זו. אמך נזקקת רק לחכמה ולשליטה עצמית; יש לה אפשרות להיענות לך בחמלה בלתי-מוגבלת. באותו אופן, מעמדה מאפשר לה גם לפעול באופן שרירותי.

במערכת משפטית, המקבילות המשפטיות לשרירותיות יהיו בלתי-נסבלות: הן יפרו את הדרישות הבסיסיות של שלטון החוק. החוק נזקק לכללים כדי לשלוט בתחום השיפוט שלו עצמו ובתחולת הוראותיו. מלאכותיותם של כללים אלו מסכנת את האוטונומיה. אם קהילה נשלטת בידי החוק, מובן שאין להתיר לכפופים לחוק לקבוע את תחום השיפוט שלו ואת היקף תחולתו. אין להתיר זאת גם לערכאות שיפוטיות המפעילות שיקול דעת בלתי-מוגבל. משמעות הפרדה המגושמת משהו בין פעולות חקיקה לבין פעולות שפיטה³⁰ היא שלמוסדות המשפטיים אין אותה יכולת שיש לאמך לערוך את ההבחנה בין הפרה של הוראה שמשקפת אי-הכרה בסמכות לבין הפרה של הוראה שמכירה בסמכות. המערכת המשפטית אינה יכולה לסמוך על הערכאות השיפוטיות ולתת להן חופש גמור לזהות את הטעמים שהנורמה המשפטית אינה מוציאה ממאזן השיקולים. מרכיב זה של שלטון החוק נוטה (אך זוהי נטייה בלבד) להקשות על בית המשפט ליישם את החוק כלשונו וככתבו בעניינים שנויים במחלוקת.

פקפוק בסמכות עולה בקנה אחד עם הכרה בסמכות. תאוריית הסמכות של רו אינה מובילה למסקנה כי סמכות בהכרח פוגעת באוטונומיה (אף שסמכויות עושות זאת לעתים תכופות). היא אף אינה מובילה למסקנה כי סמכות החוק בהכרח פוגעת באוטונומיה; להבהרת העניין אני סבור כי חשוב להבין שהחוק אינו טוען לתחום שיפוט בלתי-מוגבל, ואינו טוען שהתחולה של הנחיותיו היא בלתי-מוגבלת. אך הדרישות הבסיסיות של שלטון החוק יוצרות סיכון שריר וקיים שהחוק לא יכיר בצורה נאותה באוטונומיה של נתיניו, וזאת בגלל הדרכים המלאכותיות שבהן הוא שולט בתחום השיפוט שלו, ובתחולה של הוראותיו.³¹

29 שם, בעמ' 1018.

30 בין מוסדות שונים או אף בבתי משפט של ה־Common Law שבהם מחוקקים חוקים, בין פאנלים שונים של מחוקקים באותו בית משפט במהלך השנים.

31 הסיכון הטמון באכזריות רשמית גרוע הרבה יותר; אך הסיכון הטמון בשיטות מלאכותיות משקף את תכונותיהן של רשויות (מקורות סמכות) פוליטיות.

פרשנות, תחום שיפוט וסמכות החוק

למרבה האירוניה, סיכון זה נובע מדרישות שלטון החוק, שייצודן להגן על האוטונומיה של אנשים משימוש שרירותי בכוח.